

Старостин Владимир Николаевич,

учитель начальных классов

МБОУ «Дулгалахская СОШ им. И.И.Котельникова»

Сизэр – майгы уроога

Уроок тиэмэтэ: Үчүгэйтэн үөрэбит, куһаңтан хомойобут.

Сыала: 1. Өс хоһооннорун кэпсэтэр санаҕа тутта үөрэнии.

2. Ситимнээх снаны сайыннарыы.

3. Сизэрдээх быһыыга-майгыга үөрэтии.

Туттуллар матырыйааллар: Карточкалар, ыраас А-4 кумааҕы, уруһуйдаммыт кумааҕылар, магнитофон, сахалыы иһит, саха остуола, талах олоппостор, оонньуурдар.

1. Тэрээһин чааһа.

- Оҕолоор, биһиги ааспыт урооктарга киһи кыра сааһыттан бары үчүгэйгэ, үтүөбэ, култуураҕа, сизэрдээх буолууга үөрэнэр диэн өйдөспүппүт. Истин эрэ, саха былыр-былыргыттан илдэ сылдьар ханнык төрүт үгэстээҕий? (Ыалдьытымсах). Ол курдук биһиэхэ бүгүн уроокпутугар элбэх ыалдьыт кэллэ. Кинилэри кытта биһиги ыалдьытымсах дьон сизэринэн бастатан туран дорооболоһуоххайын уонна кинилэр биһиги уроокпутугар сынньанан, астынан баралларыгар баҕарыабын.

2. Уроок тиэмэтин, сыалын билиһиннэрии.

- Бүгүҥнү уроокпут сизэр-майгы уроогар ананар. Маннык урооктарга биһиги туохха үөрэнэбитий? (Үчүгэй майгылаах, киһилии киһи буоларга).

- Биһиги ханнык үчүгэй өрүттэри, майгылары билэбитий? (Ыалдьытымсах, аламаҕай, эйэбэс, үлэһит, аһыныгас, чиеһинэй, элэккэй уо.д.а.)

- Онтон ханнык куһаңан өрүттэри, майгылары билэбитий? (аһыныгаһа суох, тонуй, кыһырымтаҕай, сүрэбэ суох уо.д.а.)

- Бу этиллибит үчүгэй майгылаах киһиттэн биһиги хайыбытыый? (үөрэбит)

- Онтон куһаңан майгылаах киһиттэн? (хомойобут)

- Бу уроокка салгыы өс хоһооннорунан киһи майгытын быһаара үөрэниэхпит, кинилэр суолталара туохха үөрэтэрин быһаарыахпыт, өс хоһооннорун кэпсэтэр санаҕа тутта үөрэниэхпит.

3. Өс хоһооннорун туһунан бэсиздэ.

- Оџолоор, өс хоһооннорун ким айарый? (Норуот). Өс хоһоонноро норуот былыр-былыргыттан олох-дьаһах, быһыы-майгы туһунан өйүн-санаатын түмүктүүлэр. Өс хоһооно – норуот мындыр толкуйа. Өс хоһоонноругар кыайыылаах-хотуулаах үлэ, мындыр өй үрдүктүк сыаналанар, үтүө майгы, сыһыан мэлдьи хайџанар, убаастанар. Онтон баттабыл, атаџастабыл, буруй-сэмэ, куһаџан быһыы куруук сэмэлэнэр. Онон өс хоһоонноро киһини үчүгэйгэ, итэџэһи, алџаһы, буруйу сэмэлииргэ, көннөрөргө үөрэтэллэр.

4. Сорудаџы толоруу

- Бэриллибит өс хоһооннору суолталарынан үчүгэй, куһаџан майгыларга наардаан.

Аччыгы аһат, тонмуту ириэр. (Ыалдытымсах)

Албын тыла мүөттэџэр минньигэс. (Албын)

Инсэтиттэн иэдэйбит, акаарытыттан алдьаммыт. (Инсэ)

Эйэџэс киһи элбэх доџордоох. (Үтүө санаалаах)

Күөх оту тосту үктэџэт, сытар ынаџы туруорбат. (Көнө, сымнаџас майгы)

Уу диэбитэ хаар, хаар диэбитэ уу. (Сымыйаччы)

Алдьатар чэпчэки, онорор уустук. (Харыстана суох)

- Бу өс хоһооннорунан биһиги киһи майгыларын араара үөрэнэбит.

- Аны билигин өс хоһооннорун суолталара туохха үөрэтэрин быһаарар наадатыгар манньк сорудаџы биэрэбин. Ыһыллыбыт өс хоһооннорун сөпкө хомуйун. (Үтүө ат биир кымньыылаах, үтүө киһи биир тыллаах. Туттуон иннинэ толкуйдаа, кэрдиэн иннинэ кээмэйдээ. Сир үүнүүтүнэн, киһи онорбутунан сыаналанар. Үтүө киһи үтүөтэ, үс үйэ тухары умнуллубат)

5. Өс хоһооннорун ырытыы.

- Өс хоһооннорун суолталара туохха үөрэтэрий?

6. Өс хоһооннорун аны истэ сылдыар эрэ буолбакка, бэйэбит кэпсэтэр санаабытыгар тутта үөрэниэхтээхпит. Билигин мин кэпсээбиппин эһиги өс хоһоонунан этин.

- Сарыал Мичилиин кыра эрдэхтэриттэн доџордуулар. Кинилэр кылаастарыгар Алгыс диэн ааттаах уол үөрэнэ кэлбит. Сарыал сонурџаан наар Алгыстыын сылдыар буолбут. Онтон Мичил олус хомойбут.

- Сарыалга анаан ханнык өс хоһоонун этиэххэ сөбүй? (Саһа доџордооџор эргэ доџор ордук. Доџоргун түһэн биэрбэт буол.)

7. Сыанка толоруу, ырытыы.

- Билигин биһиги сыанка оонньоон көрдөрүөхпүт уонна ол сыанкаџа ханнык өс хоһооно сөп түбэһэрин таайыахпыт. Ыалдыттар эмиэ таайа олорун.

1 сыанка

Балабан иһэ. Лаапыларга икки уол утуяа сытар. Чыгычаах ыллыыр, кэбэ этэр. Ийэлэрэ ынахтарын ыан киирэр. «Чэ, тукааларыам, турун, үрүн күн сандаарбыт, үлэһит киһи турбута быданнаабыт. Оҕом, Мичил, этиппэт даҕаны туран кэллэбэ ити. Онтон, эн Дьулус, турбаккын дуо?». Дьулус улаҕа диэки эргийдэ. Ийэлэрэ тахсаары туран «Чэ, Мичил, аһаан баран ньирэйдэргин мэччитэ ыытаар». Мичил күөрчэхтээх лэппиэскэни сиэн баран Дьулуһу туруора сатыыр. Онтон:«Бэйи, Дьулуһу дьээбэлиэххэ. Аһын барытын кистээн кэбиһиэххэ, тоҕо эрдэ турбатаҕай». Чыгычаах ыллыыр, кэбэ этэр. Дьулус дьэ нэһиилэ сыһыллан, дьааһыйа, дьааһыйа остуолга кэлэр. Ас хаалбатаҕын көрөн:«Оо, миэхэ ас хаалларбатахтар»-диэт ытаабытынан барда. (Эрдэ турбут чыгычаах тумсун соттор, хойут турбут чыгычаах хараҕын хаста)

- Тоҕо инник диэтигит?
- Дьулус бу өс хоһоонун иһиттэҕинэ көннөрүнүө дуо?
- Өссө ханнык өс хоһооно бу түгэнгэ сөп түбэхэрий? (Сарсыарда хойут туруон, күннүн сүтэриэн)

2 сыанка

Уйбаанчик муостаҕа кубиктарынан, онтон Мичил конструкторынан оонньуу олороллор. Ийэлэрэ киирэн:«Чэ, оҕолоруом, сотору аһаахпыт, аһаан баран мас саһааннаахпыт. Онуоха диэри дьибитин хомуйун»

Уйбаанчык:«Мин хомуйбаппын наһаа сылайдым. Мас саһаанны эмиэ тахсыбаппын».

Мичил:«Тоҕо?»

Уйбаанчык:«Үтүлүгүм суох»

Мичил:«Хоско орон анныгар сыталлар дии»

Уйбаанчык:«Ол алдыаммыт үтүлүктэр. Саҥа үтүлүк наада»

- Өс хоһоонунан Уйбаанчыкка туох диэ этигитий? (Сүрэбэ суох сүүс сүбэлээх. Ким үлэлээбэт, ол аһаабат. Үлэ диэн-дьол. Киһини үлэ киэргэтэр.)
- Инник өс хоһооннорун Уйбаанчыкка этгэххэ хайдах уол буола сатыаҕай?

8. Релаксация

- Аны, оҕолоор, эһиги санааҕытыгар Айыы санаалаах киһи диэн хайдах киһини ааттылларый? Билигин биьи музыка көмөтүнэн Айыы санаалаах киһиэхэ кубулуйан көрүүххэ. Бары көнөтүк олордубут, илиилэрбитин үрүт-үрдүгэр уурабыт, төбөбүтүн илиилэрбит үрдүгэр уурабыт уонна харахтарбытын симэбит.

(Бытаан музыка тыаһыыр)

- Мин Айыы санаалаах киһибин. Айыыларга алгыһынан хайыспыппар үрүн тыын миэхэ кутулла түспүтэ. Ол үрүн тыын мин эппэр-сииммэр, өйбөр-санаабар Айыы санаа буолан иҥпитэ. Ол иһин мин аһыныгаспын, тулалыыр эйгэни харыстыбын, көмүскүүбүн. Биир бигэ тыллаахпын, мэлдьи кырдык иһин

туруулахабын. Мин онорбутум-тупшутум алгыстаах, сырдык тыыннаах, уһун үйэлээх буолар. Ол иһин миигин киһи бары «сылаас холумтаннаах киһи» диэн ааттыллар. Мин санаам сырдык, ыраас. Ол иһин тулам сылаас, чэбдик. Хаампыт сирбэр күөх от үүнэр, сылдыбыт сирбэр сирэм күөх чэлгийэр. Онон мин Айыы санаалаах кэрэ киһи буолабын.

- Бары харахтарбытын арыяабыт, сиспитин көннөрөбүт, төбөбүтүн кыратык сахсыяабыт, уһуктабыт уонна мичээрдибит.

9. Түмүк

- Бу уруктан туох санааҕа кэллигит. (Өс хоһооно куһаҕан майгыны тыл кутаатынан ыраастыыр эбит. Оччоҕо куһаҕан майгылаах киһи бэйэтин майгытын көннөрүнүөн, үчүгэйгэ эрэ тардыһыан сөп. Онон эйэбэс, сайаҕас, үлэбэ дьулуурдаах буоллаххытына бар дьонно сөбүлэтэр үтүө дьон буола үүнэн сайдан тахсыаххыт. Оччоҕо бар дьон эһигини көрө-көрө үөрүөх эрэ тустаах.

- Манан урукпут бүтэр.

- Ыалдыттарбытыгар бүгүммү урукпутугар кэлэн ыалдыттаабыккытыгар махталбытын тиэрдэбит уонна бары үтүөнү баҕара хаалабыт.